

nost, tako da bi si zaradi večje naravnosti pesnikovega izraza želeli, da je ne bi bilo, ali da bi bila vsaj veliko bolj reducirana. Župančič je pač preveč vztrajal pri svoji mladostni, glede besedja nekako romantični zbiralni poetiki in tako ni (dovolj) sledil Cankarjevemu uporju vsemu manj naravnemu ali celo izumetničenemu in mrtvemu v našem jeziku, še zlasti umetnostnem.

Tema pesništva in Župančičev književni nazor

(Določitev pojma, razsežnosti in posledic)



Jože
Pogačnik

Ustvarjalčev književni nazor je izraz nazora o svetu in življenju, kar pomeni, izraz temeljnih dejstev človekove duševnosti in zavesti. Katerakoli književnonazorska sestavina ima zato svojo odnosnico v kakšni od poglavitnih značilnosti duševne zgradbe besednega umetnika. Duševna zgradba, imenujemo jo po navadi značaj, je po definiciji mlade literarnoznanstvene vede, ki se imenuje karakterologija,

integrirana enota posameznikovih bioloških in psiholoških funkcij. Ta psihofizična enota nikoli ni in ne more biti stanje, temveč samo gibanje v določeno smer, kar predstavlja dejavnost, s katero se kakšna osebnost uresničuje kot izvorna zasnova in udejanja svojo individualno voljo. Kljub spremenljivosti človeškega značaja je torej mogoče ugotavljati tako strukturo kakor tudi smer v razvoju kakšne osebnosti. Takšno ugotavljanje, ki ima za nasledek prodor v razumevanje človeka, je zasnovano na povezovanju vsaj dveh časovno različnih dob (točk) njegovega življenja. Razčlemba razkriva poglavitno razvojno smer, ki jo — po A. Adlerju — imenujemo gibalno linijo. Ta je sicer izpostavljena spremembam, njena energija in oblike, ki iz nje izvirajo, pa so tako rekoč stalnica, za katero se praviloma izkaže, da ima svoje korenine v rani mladosti.

Raziskovanje ustvarjalčevega književnega nazora pomeni radikalizirati in premisliti neko estetsko dejstvo, ali — z drugimi besedami — prenesti čutne in čustvene plasti neke pesniške prakse v območje racionalnega spoznanja in logične evidentnosti. Estetsko dejstvo samo po sebi zahteva pojem o tem, kaj je besedna umetnost, od kod prihaja in kam teži. Zato je razpravljanje o idejnih in estetsko-teoretičnih prvinah Župančičevega književnega nazora oziroma tema pesništva, ki je njegov najbolj razsežen del, utemeljeno najprej v pojavu, nato pa še v posebnem statusu, ki ga ima ta problem v celotnem pesnikovem delu. V nasprotju z drugimi sestavinami njegovega pesništva je namreč v načelu mogoče ugotoviti, da je obravnavana plast v Župančičevem pesništvu osrednja, praktično do podrobnosti izdelana in sistematično razčlenjena, kar pomeni, da je v sklopu celote izrazito literarno in idejno domišljena. V njegovi slovstveni dejavnosti mu je narekovala način ustvarjanja in določala vrsto konkretizacije, kar je imelo v časovnem in problemskem smislu daljnosežne posledice za ves njegov opus. Po besedah J. Vidmarja teče beseda o Župančičevem delu »za določno in osebno orientacijo v svetu. To je iskanje po taki formulaciji živ-

ljenjskega smisla, ki bi bila v skladu z njegovo edinstveno in enkratno naravo. To snovanje njegove duše se razlikuje od erotičnega življenja po svoji duhovnosti in razodeva poetovo naravo v nasprotju z ono bolj instinktivno izpovedjo — zavedneje«.

I

Tema pesništva je v Župančičevi ustvarjalni praksi časovno stalno navzoča in vsebinsko toliko intenzivna, da je mogoče govoriti o njeni središčni vlogi. Iz intenzivne navzočnosti te teme je logično domnevati, da gre za pojav, ki bo pesnika s svojo vznemirljivostjo enako močno zaposloval v vseh fazah njegovega ustvarjanja. Resnično je tema pesništva osrednji prostor Župančičevega miselnega in pesniškega napora; beseda je o iradiacijskem središču, ki se kot spoznavni proces v obliki spirale in v obliki koncentričnih krogov širi in pogloblja, pri tem pa — ob središčni konstanti — s stališča inspiracije in socializacije besedne umetnosti doživlja specifične spremembe gibalne linije, v kateri ostajajo vsebinske sestavine, menja pa se hierarhično razmerje in spreminjajo se miselni poudarki. Pesnik sam je izjavljal, da gleda in misli svet »prekleta realno« in da kot umetnik pojmuje »svojo nalogo čisto stvarno«. Značilna pripetost na življenjsko resničnost, ki je edini Župančičev inspirativni vzgib, pa je povezana z naslednjo lastnostjo, o kateri daje avtor prav tako enoumno in jasno izjavo. Pesem, tako pravi, nerad daje iz rok, »saj druga drugo nekako pojasnjuje in drži. Pesmi se medsebojno komentirajo, posamezne so pa nekako iztrgane iz čustvenega in umskega kompleksa in zato ne morejo tako vplivati«. Tema pesništva je torej po Župančičevih lastnih besedah dialektična enotnost strukture, v kateri je sleherna sestavina sama zase značilna, svojo pravo razsežnost in dejanski pomen pa dobi šele v sklopu z drugimi sestavinami in v okviru celote. To spoznanje je načelnega pomena predvsem za raziskovalno metodo, ki se loteva najavljene teme.

Prvo pomembno vprašanje, ki se je v zvezi s tem pojavilo v Župančičevi miselnosti, je bilo razmerje do slovenske idejne (ideološke) in estetske tradicije. Že 1898. leta je pesem *Moje barke* začel z odhodom na plovbo, ki naj bi potekala s polnimi jadri in se končala v brezbrežnosti. Utemeljitev tega odhoda in te plovbe je značilno večplastna in se glasi:

*Ah, vi cilji, moji zlati cilji,
kak bleščite v daljni se samoti!
K vam ne vodi cesta uglajena,
k vam ne hodi romarjev krdelo —
vi ste daleč proč od tega ljudstva.
Le po megli tavajoče duše
v hipih svetih so vas zaslutile,
v hipih svetih, ko skrivnosti večne
v bajnem svitu se odpró očesu . . .*

Temeljna misel navedenega odlomka je, rečeno z znano sintagmo iz Stritarjevega eseja o Prešernu, disharmonija nad idealom in resničnostjo. O resničnosti sicer ne govori preveč neposredno in pogosto, kljub temu pa dovolj razločno; ob njej ga obvladujeta stud in gnus, navdaja ga obup,

obkrožajo črni mrakovi, ljudje so krdelo, ki živi v trohnobi, resnica jih moti, življenje uničujejo morilci duš, filistrstvo in frazerstvo, majhnost in slabištvo, v priložnostnem zapisu pa je vse to strnil v primerjavo z I. Cankarjem in zapisal: »Ti, Ivan, si imel opravka s hlapci, jaz s slepci; tebe si zdaj svojijo tihotapci, jaz padel pod ljubljanskimi sem cepci.«

To nezadovoljstvo z resničnostjo je eksplicirano za področje religije (*Brezplodne ure*), filozofije (*Svojim prijateljem*) in književnosti. Za zadnjo vemo, da jo je obtožil, kako je brez zanosa in svobodnega poleta, posredno pa tudi, da je brez prave moči. V nedatiranem pismu J. Regaliju (s konca 1900 ali z začetka 1901) je bil ta obračun korenit in načelen: »In kako je pri nas? Par ljudij je, ki se pehajo in trudijo, a vse drugo leži v letargičnem mrtvilo . . . , a povedalo se ni, da je pred Slovanom človek, in da je Slovan samo fantom, dokler se za tem imenom ne skriva tudi individuum, ki ima biti tudi kaj drugega nego da je ‚slovanske krvi‘. V oboževanju onega mističnega slovanstva se gubi dušna energija naše mladine; a ne vedo naši ljudje, da so Čehi dosegli to stopnjo kot delavni, krepki ljudje, ki so pa ob enem navdušeni za svoje. Fantazije ne žive naroda.« Župančič torej predlaga človeku, dobi in svetu, da gredo vase in v sebi poiščejo tisti curek skrivnosti, ki bo utemeljil življenje na novih osnovah. Ker je po njegovem prostor zloba in čas laž, je razumljiv pesnikov silovit obračun s pozitivizmom XIX. stoletja in z njegovo dediščino. V tem obračunu se je podrl skupni imenovalec, zato je preostalo samo še iskanje, ki bo vedelo le to, da kakršna koli vrnitev ni mogoča, medtem ko bo pot v globino ter k sebi negotova, nevarna in lahko celo brezplodna.

Drugi del sintagme, iskanje idealnega sveta, v tem času še ni jasno fiksiran; sestavljajo ga pojmi, kakor so hrepenenje, koprnenje in glad srca. Župančičev odhod je torej najprej naravnan v svet neke imaginarne idealne subjektivnosti, ki pa se kmalu začne osredotočati:

*Vesoljnost se razgrinja pred menoj . . .
V vesoljnost odpotuje moja duša
in melodije zvezd nebeških sluša*

*in trga rajski sad in ga okuša;
in ko se vrne, sladek nepokoj
prinese meni, tebi v dar s seboj . . .*

Med resničnostjo in idealom stoji pesnik, ki ima moč, da iz absolutnega trga trenutke estetske lepote in veljavne resnice. To ga napolnjuje z vero vase (Srce, ti moje mlado srce, ne obupuj! Dokler si lačno, dokler si žejno, vase veruj!), ta vera pa ni naivna, ker se zaveda svojih meja. V *Manom Josipa Murna* je zanjo našel enkratno podobo v samotnem plamenu, ki je pritiskan k tlom in se bojuje z vetrom, a kljub temu hrepeni in raste navzgor. Hrepenenje navzgor je torej stalno, do uresničitve pa prihaja le v redkih trenutkih. Pesem je sad takega trenutka, kar Župančič zelo pogosto daje do znanja in zelo natančno tudi pojasnjuje. V stihih *Na pot* je pesem hčerka trenutka in utrinek plamena večnega, v vizionarnem spevu *Prebujenje* je za celotno žitje in bitje najdena formula o večnosti, ki je zaprta v begoten trenutek. Podobna misel, le da bolj s stališča psihologije umetniškega ustvarjanja, je tudi v *Obiskih*: »Dolgo se borim z različnimi

vtisi in doživljaji, se mučim ž njimi in jih spravljam v sklad, dokler ne pride minuta — in tedaj je vse narejeno.« Župančiča navdaja vizija nekakšne notranje harmoničnosti veselja, napaja ga vera v vesoljno in človeško notranjo urejenost, kar je oboje v nasprotju z življenjem vsakdana. Stik med eno in drugo poluto (med lažnim in resničnim življenjem) je močan in avtonomen posameznik, predvsem ustvarjalec (pesnik), ki razkriva bistvo individualnega in družbenega življenja. Za to odkrivanje je značilno zavračanje prostorske, časovne in konceptualne determiniranosti; fluid vesoljnega trajanja je mogoče doseči le z dviganjem nad »zadušne mrakove globin«, v svet, v katerem se človekovo psihofizično jedro pretopi v »žarenje visoko« (*Prebujenje*).

Področje takšnega žarenja že v tem času predstavlja tudi Župančičev poetični izraz, ki je odet v čarobnost, do katere pride le, kadar se popolnoma ujemata označujoče in označeno. Tako dognan izraz bi zlahka zdrsnil v akademizem, če se ne bi za njim skrivalo tisto globoko drhtenje, ki izvira iz krčev iskanja in iz pretresov, do katerih prihaja na blesteči poti v višinah (*Ti gizdava devojka . . .*). Pesnik se je lotil izpovedovanja nedopovedljivega, tistega, kar spada v bistvo človeka in v stržen resničnosti, svoja spoznanja pa se mu je posrečilo izreči na način, ki je speven v modernem pomenu te besede. Književni jezik XIX. stoletja mu je bil ovira, ki jo je — tako kot vso drugo kulturno dediščino — premagal s tem, da je iz njega napravil organ nove človeške in umetniške občutljivosti. Z vsem tem se je začela Župančičeva pot »k šotorom jasnobelim na sveti gori«, kamor ga je gnalo »hrepenenje po mračni poti« (*Seguidille*).

II

Navedeno gradivo dovoljuje sklep, da je Župančič v prvi fazi svojega ustvarjanja v *bivanjskem položaju izstopa*. V njegovem pesništvu je nastal prelom, ki je razdelil človekovo generično in socialno razsežnost na dva pola. Na eni strani je svet družbenega in družabnega veljaštva, ki se je utemeljevalo na posebnem svetovnonazorskem narodnjaškem in literarnopedagoškem sestavu vrednot. Kolizija z meščansko liberalistično in pozitivistično ideologijo XIX. stoletja je našla svoj nasprotni pol v hrepenenju po osmišljenem svetu, v katerem bodo navzoče visokoumnost misli, čistost dejanja in zanesljivost vrednotenja. Iz zanikanja družbe svojega časa in sebe kot dela te družbe je izviralo iskanje osebne usmerjenosti, lastne nedotaknjenosti in individualne izvirnosti. Kakršen koli sklad med obema poloma, ki sta označena kot načeli negativnega in pozitivnega, ni mogoč, zato se tudi posameznik ne more situirati v svetu. Župančič je reduciral življenjsko resničnost na konkretno družbo, ki se razkriva kot moralno, socialno in intelektualno mrtev prostor. Ta socialni prostor je zgled patologije, njegovo obzorje je nizkotno privatništvo, ki je postavljeno izključno le v službo telesnosti. Ideološko omenjeni prostor povezuje fraza o nekakšnem višjem načelu, ki zajema domovino, narod in moralo, a se v kritični refleksiji vedno razodeva kot preračunana utemeljitev, ki je neobhodna za uresničevanje zasebnitva. Taka družba je človekov prostor bivanja in usoda njegovega obstoja, v njej se srečnega počuti lahko le tisti, ki nima ne svoje volje in ne lastnega razuma. Župančičev odklon od opisane resničnosti je intenziven in radikalen, ker ga usmerja in vodi predstava o dinamični, aktivni in raz-

gibani družbi, v kateri bodo dejanja posameznikov na neki višji ravni tako pametna kot smiselna. Prva faza Župančičevega pesništva tematizira torej samo ta ontološki prelom, v katerem se je bistvo znašlo v nasprotju z bivanjem.

Župančičev individualistični (romantični) odpor zoper hipokrizijo uradne meščanske orientacije se je najbolje razkril v zanikovanju skupne družbene ideologije, verovanja in didaktike. Kriza humanizma v meščanski ideologiji je povzročila pristajanje filozofije, estetike in etike na načela iracionalizma in intuicionizma. Pesnik se želi dvigniti nad meščansko resničnost, zato brani pravico do sanj in duhovne samote, s čimer objektivno podpira agnostično in iracionalistično idejno usmerjenost svojega časa. Svet, ki se mu je razkril kot udejanjanje mrtvega prostora in ki je razlog za posameznikovo nesrečnost, se je s tem spremenil v časovno omejeno (trenutno) predstavo ali privid, kar je omogočilo, da se pesimistično razmerje do življenja na področju umetniškega ustvarjanja obrne v aktivistično in s tem okrepi individualno bivanjsko mogočnost. Premoč funkcionalizma, ki jo opazamo v osredotočitvi na tehnična, formalna ali metodološka vprašanja ustvarjalnega procesa, je bila v nasprotju z zanimanjem za namene in cilje uresničevanja (v *Jerali* Župančič pravi tole: Kdor ustvarja, moj dragi, ta govori iz viharja, z nameni, z moralo in srečo se nič ne ukvarja . . .). Subjektivizacija čustev, ki so se odcepila od njihove objektivne vsebine, je povzročila umik simpatije v lastno osebnost in strnitev čustvenega življenja v izoliranem posamezniku, čigar doživljajski položaj je spet odvisen od procesa subjektivizacije, kar pomeni, od nikogaršnje sposobnosti, da izloči in odmisli čustva od njihove prvobitne vsebine. Na tej poti je pogosto mogoče srečati skeptične, stoične in hedonistične značilnosti, vendar je za celoto pomembno zgolj to, da umetnik ni več igrača samo svojih inspiracij, marveč postaja zavesten (celo znanstven) ustvarjalec svojega Dela. Ch. Baudelaire je bivanjski položaj umetnosti, ki ga srečujemo tudi pri Župančiču, opisal s paradoksom: groza pred življenjem, ekstaza v življenju.

Omenjeni položaj je izredno plodno zarodišče za pesniško ustvarjanje, ni pa mogel posameznika osredotočiti v socialnem smislu. Časa *opojnosti* opozarja, da je v tem času praznino izpolnjevala erotika. Besedila, kakor so *Ti skrivnostni moj cvet . . .* ali *Pesnik in ženska*, razodevajo, da je ta tematski kompleks v tesni zvezi z inspiracijo pesništva in s književnim nazorom sploh. V načelu velja, da za Župančiča načelo erosa ni samo pesniška imaginacija, temveč predvsem spoznavna kategorija, s katero se manj kot konkretni osebi približuje resnici človeškega (ustvarjalnega) bitja in njegove eksistence. Eros se spiritualizira, pesnik se mu sicer približuje z nestrpnim hrepenenjem, ker veruje, da bo skozenj — kakor skozi okno — gledal široka obzorja, to pa želi le zato, da bi odgnal notranji dolgčas in eventualno obogatil lastno duševno občutljivost. Harmonijo osebnega življenja išče v vzvišenih in do prozornosti estetsko pretanjenih doživetjih, ki so praviloma odlični zgledi introvertiranih oblik psihološke sublimacije. Erotični inspirativni vzgib ga drži tako močno, da v njegovi tematizaciji postaja suveren razsojevalec, absolutni ustvarjalec lepote, krotilec živalskih nagonov in organizator kaotičnega sveta. V erosu domneva, da se mu je razodelo absolutno in da je prodril do bistva kozmosa; sam sebe postavlja kot *receptaculum*, v katerem se je dogodil čudež spočetja, ki bo privedlo do rojstva in pojava bistva.

V pojmu erosa pesnik torej reflektira neko kozmično stanje, ki je kot tako najbolj temeljna oblika posameznikovega bivanja. V erosu občuti polnost duše, opija se z življenjem, ki ga obkroža, in verjame v svojo prihodnost; eros je potemtakem področje, na katerem posameznik (predvsem pesnik) lahko jê. Brezmejno prevzetost z erotičnim doživljanjem spremljajo psihična stanja zanosa, ki so prava pravcata ekstaza bivanja. Ekstaza je v Župančičevem pesništvu samo drug pojem za poskus transcendiranja človeškega bitja, kar je globlja filozofska podlaga lirike, o kateri gre beseda. Župančičev eros je duhovnost, ki jo vodi in usmerja ekstaza, a njegov cilj je, da doseže neslutene višine (v ustreznih pesmih je govor o daljinah, kamor žena ne more, ali o zakladih, ki jih doživetje ljubezni prebudi v ustvarjalčevi duši). Aktivni eros v tem primeru ni toliko ekstatična odprtost za drugega, prvenstveno je poskus osvobajanja posameznika iz interesov in potreb socialno-političnega stroja, ki si ga je družba ustvarila za zadovoljevanje svoje materialne eksistence. Ob temi sinteze in integrativnih močosti se je kar brž pojavila namreč tudi tendenca uničevanja. V bivanjsko polnost in v brezmejno voljo za obstojem so vdrli glasovi, ki so prišepe-tavali resnico o minljivosti vsega človeškega. Župančiču se je odkrila druga stran erosa, namreč njegova tragičnost, s tem pa so v zadevno liriko prodrle teme, v katerih se eros pojavlja tudi kot zabloda in izvir razočaranja. Odkritje, da je tudi erotika izpostavljena smrti, je v pesniku povečalo prvobitno željo po nesmrtnosti, s tem pa se je pojačala inspiracija pesništva, ki bo za nekaj časa prevzemala vse plasti njegovega ustvarjanja.

III

Nova faza Župančičevega razmerja do teme pesništva ima sicer svoje klice že v prvobitnih pesnikovih razmišljanjih, vendar je, zlasti ob smrti J. Murna (1901), prišlo do prestrukturacije posameznih miselnih prvin. V *Beležnici IV* je najti naslednji zapisek: »Resnica, ki si jo pridobiš sam, je najvišja in najkrepkejša. Dosti je treba trpeti, dušno in telesno, a tem krepkejši vstaneš, ko jo najdeš. Živi, blodi, in če si krepak dovolj za življenje, našel boš slednjic svojo pot in svoje cilje. Človek, ki ne more sam iskati pota, ki rabi vodnika — naj gre — on ni za življenje. Ali ni to pravica narave, da poskuša ljudi v trpljenju in blodnjah? Kdor se pretolče skozi vse težave, ta zasluži, da živi naposled mirno in srečno. Mnogo izgubi človek v tem iskanju, a kar pridobi, to je trdno, to je njegova last. Zato je naposled za vsakega subjektivna resnica prava. In baš življenje s svojimi zaprekami in razočaranji pripomore k temu, da se subjektivna (iz lastnega življenja pridobljena) resnica strinja z objektivno.« Samo nekaj pozneje je spregovoril o izviru in namenu stvarstva ter je pri tem vse ustrezne teorije postavil kot tujo šolsko učenost, ki s posameznikovo osebnostjo nima nobene zveze: »Meni se vsaj zdi, da se more zadnja in največja resnica samo slutiti in čutiti — in še to samo v srečnih trenutkih.«

Inspirativni vzgibi so se s tem premaknili v subjektivnost, v njej pa je dobil premoč človek duha. Pesnik je s tem našel središče, iz katerega so bili mogoči prijemi, spoznanja in operacije umetnosti, dobil je prived vse-mogočnosti, saj je po njegovem vse, kar je, le stvaritev človeka oziroma projekcija njegove notranjosti navzven. Pesnik si je privzel status demiurga, njegov organ spoznavanja sta postala intuicija in čustvo, rezultati, do ka-

terih je prihajal, pa so bili koherentni, ker je univerzum skozenj razkrival svoj pravi obraz, neznatne podrobnosti življenja pa so dobivale pomen metafizične svetlobe. Lirsko življenje je v tej miselnosti stanje posebne milosti, ki ga spremlja blažena katarza, v kateri se očiščujejo osebne strasti in se olajšuje breme človeškega trpljenja. Pesem je izvir posebne zanesenosti, katere cilj je zunaj pesnika. Avtor ne razločuje več med sabo in svetom, od bližnjika želi narediti človečanstvo, oboje pa ima za nasledek, da se njegova pesniška praksa spreminja v dva poglavitna tipa. Prvi tip predstavlja poezija s socialno in humanistično tendenco; sem spadajo satirične, borbene, revolucionarne in oratorske vsebine, ki so po izhodišču začete v romantični ontologiji. Drugi tip so številni poskusi, v katerih gre za integralni izraz resničnosti. Oba tipa spadata v neliterarne, moralne namene, ki pa so izredno vitalne in žele doseči stanje novega lirizma.

Pesniška praksa z vso plastičnostjo te procese predoča od ciklusa *Manom Josipa Murna* naprej. V njem se je bistvo Župančičeve lirike osredotočilo na prvobitne vzgibe njegovega notranjega življenja, ki jih je izrecno navedel kot pesniške izvire in zavestno sprejel kot svoj usodni delež. Gre za znano trojstvo: bolečina, samota in pogum. Vsakega zase bo pozneje v nešteti različicah pojasnjeval (na primer: *Vseh živih dan, Kvišku plava . . . , Ptič Samoživ, Svojim prijateljem, Nočni psalm, Epilog* in druga besedila). To spoznanje, ki je posebna pesniška milost in človeška posvečenost, je rezultat lucidnega trenutka, ki je pri Župančiču zaradi biblijske podobe skoraj enako razodetje: In vstalo je kot zvok fanfar / in vzplalo je kot silen žar / od vsepovsod . . . / In tisti čas / sem vedel, kod gre moja pot, / in takrat sem spoznal / vso svojo neizprosno slast, / ti temna nad menoj oblast . . . V *Ptiču Samoživu* je isto doživetje vzporejeno blisku, njegove posledice pa so sprejem posebne luči, ki je drugi nimajo (to tematizira izredno jasno tudi *Klic noči*). Ta luč je delež duše, ki se je prebudila, a postaja jezikovni etimon za temeljno psihofizično in duhovno bistvo človeka. Duša je bistvena sestavina slehernega, razloček med povprečjem in ustvarjalcem pa je v tem, da je pri zadnjem duša osveščena (prebujena), kar pomeni aktivna, izpolnjena z individualno voljo in celo z ukazovalnimi namerami. Duša je izvir in središče zavestnega bivanja in podlaga celostnega delovanja, ona v nenehni budnosti vzdržuje ves duhovni potencial duhovnega življenja in ga v stalnem soočanju z resničnostjo udejanja. Individualna vključitev v svet in življenje pomeni socializacijo osebne stvariteljske logike v stvariteljsko logiko vesolja, zato je pesništvo kot tako v bistvu reintegracija dela (človeka) v celoto (življenje). Pesnik si izmišlja in ustvarja vedno nove oblike, prizadeva si priti na nova in še neizkoriščena področja, z vsem svojim ustvarjalnim potencialom si prizadeva kontinuirano bivati, kar pomeni trajati. Njegov up (Župančič ga imenuje hrepenenje) je silovit, a hkrati mu na vsakem koraku kaže, da je življenje počasno in ga zato ne more slediti (v *Ptiču Samoživu* so takile stih: Prevelika je tvoja perot, / presvetel očesa je tvojega žar, / in premajhen, preslab poskril se ti rod . . .).

Za Župančiča je živa in plodna klica znotraj; gre — če si izposodimo fizikalni pojem — za nekaj notranji vzgon, ki naj bi življenje dvigal skozi vse bolj kompleksne oblike do vedno višje pomenljivosti in namembnosti. Pri tem se zaveda, da objektivizacija in homogeniziranje resničnosti, ki ju je omogočil intelekt, pomeni nevarnost. Intelekt se je namreč ločil od omejenega notranjega vzgona, odrekel se je intuitivni podlagi in s tem postal

razlog za tisto, kar v Župančičevem gledanju označuje pojem družbe (plitkost, stereotipnost, zasebnost itd.) V tej koliziji njegove premise postajajo bojevite, v izključnosti nevrstene, ponekod pa mejijo s področji paroksizma. Kljub tem mejnim oblikam jedro ostaja zdravo: premisa, da objektivitete ni brez sodelujočega subjekta, krepi težnjo k sintezi posameznika in množice, središča z obodom. Ker je življenje mogoče videti samo od znotraj, kar je Župančiču najbolj bistven duhovni etimon opisovane faze, ni čudno, da se je osrednji notranji vzgon uobličil tudi v posebnem stilizmu. Že v ciklusu *Manom Josipa Murna* je ukaz, ki nalaga pesnjenje, usmerjen v pojem središča; to se pozneje razvija in profilira: pesnik želi biti srce v sredini (*Mesečina*), pesem je zlato jedro duše sveta (*Revija*), strnjeno pa isto misel izpovedujejo stih *Nočnega psalma*:

*Sredi vsega razprostri peroti,
kot dve zarji,
in v viharji,
harpa boš, ki jo prebira Gospod.*

Potrdilo teh izvajanj imamo v Župančičevem pogovoru z Izidorjem Cankarjem, v katerem je ves kompleks izredno jasno ekspliciran. Tam pravi: »Poezija je neka pot do samega sebe in do človeka, neko živo gibanje proti stvarem in središču vsega, približevanje centru. V stvarjanju se človek bliža Bogu. To stvarjenje je slepo, a bolj bistrogledno kot ves intelekt.« Življenjska resničnost je v tem sklopu tista »velikanska klaviatura«, iz katere pesnik izvablja svojo pesem (»Čim večji je umetnik, tem obsežnejša je klaviatura, in če bi bil bolj popoln, bi mu pel ves svet«). V tem ustvarjalnem stiku se spajata subjekt in objekt, zato je Župančič lahko izjavil tudi, da je besedna umetnost »resnica sama«; njena količina je odvisna od aperceptivnih sposobnosti ustvarjalca (»Ko bi bil umetnik popoln, bi v vsaki dobi vse sprejemal, a tega ne more; zato mu pravimo, da se razvija«). Pesništvo je torej dojemanje sveta s pomočjo posameznikovega duševnega potenciala, kar pomeni, integralni del celostne človečanske izkušnje. To, kar izreka pesništvo, se ne more izreči drugače, zato je pesniška izkušnja nenadomestljiva, njen jezik se ne da prevesti v noben drug izrazni način. Književna spoznanja, ki vsebujejo seizmografsko natančen zapis človekove resnične zgodovine, pripadajo torej načinu spoznavanja te zgodovine, načinu, ki je kot tak nezamenljiv, neponovljiv in enkratni.

IV

V opisani fazi, ki bi jo z uporabo enakega miselnega sestava kakor v prvi dobi lahko označili kot *bivanjski položaj bistvogledne sredine*, se je nekdanji razkol na plitvo družbo in idealnega posameznika spremenil v kolizijo med materialnostjo in duhovnostjo. Ta filozofska poglobitev, ki jo najjasneje odsevajo odlomki *Jerale*, se z Župančičevimi besedami, ki jih je izrekel v *Obiskih*, razkriva kot protislovje med posameznikom, kateri je »pogreznen v materijo preko glave«, in duhom, ki ga predstavlja kot »urnega, gibčnega, vseobvladujočega«, pri tem pa značilno dostavlja: »in tako naj se borita obadva principa«. Že avtor je torej metaforičen izraz in slikovito podobo razrešil z miselno kategorijo dveh nasprotujočih si življenj-

skih načel, kar je v konkretnih besedilih še bolj podrobno izdelal. Na eni strani je življenje duše, na drugi bivanje telesa in družbe. Med obema je sicer dialektični stik, kljub temu pa pesnika nekaj časa zanima predvsem prvo področje. Kot izpovedovalec življenja duše se primerja z drevesom: v *Klicu noči* je to svetlo steblo, katerega veje segajo čez nebo, a korenine so globoko v zemlji, v pesmi *Sebi* pa je visokostna in vzvišena gesta še bolj eksplicitna:

*Stoj, ko drevo brez zavetja!
Višji si, bolj te pretresa vihar,
višji si, bližji nebeški ti žar,
dalj gre oko . . .*

Pesnik je torej odskočil v avtonomnost, ki ima za resnično le tisto, kar je on za tako spoznal. S tem se je razprl moderni relativizem, ki je sklepanje iz učinka na vzrok (determinizem) spremenil na podlagi vednosti o učinku v delovanje na vzrok. Župančič se tu ni podredil scientistični evforiji, ki je odlikovala prelom XIX. v XX. stoletje, temveč se je odločil, da bo *mobilis in mobili*. Sam sebe je postavil, če govorimo slikovito, v središče prozorne krogle in iz tega položaja gleda obrise vsega, kar se v njej odzrcalja od objektivnega in subjektivnega sveta. Že februarja 1901 je pisal J. Regaliju: »Človeka kot individuuum reši, povzdigni — s tem vzdigneš in oprostiš človeštvo . . . Reši notranjega človeka — potem reši notranjost njegova vnanjost njegovo sama.« Pri takšni visoko zastavljeni nalogi se je duh poskušal osvoboditi telesa (na istem mestu pravi, da se za telo kar brž lahko najde *modus vivendi*, ni pa to lahko za dušo), iz tega razkola pa se je razvila tudi posebna vrednostna skala, ki je jasno razločevala med dobrim in zlom ter s tem pesniško temo obogatila s posebno etično problematiko. V lastnem komentarju *Dume* je Župančič v tem pogledu pomenljivo izjavil, da je želel »domovinsko ljubezen in pojem narodnosti prenesti iz romantičnega ljubimkanja z vnanjostmi preko realističnega ali racionalnega kozmopolitizma na podlago socialno-etskega nazora«. Ta nazor je problem s svojimi razsežnostmi, ki neposredno ne spadajo v tole obravnavo, je pa pomemben zato, ker je prav etika omogočila nastanek tretje faze v Župančičevem pojmovanju pesništva.

Hkrati s pojmom duše se je namreč v Župančičevem pesništvu pojavljal še pojem srca. Na ta pojem se sprva vežejo različne emotivne vezi, predvsem skrajna občutka življenjske evforije in bivanjskega strahu, nato pa skupaj z dušo, ki je organ spoznavanja, srce postane organ simpatije ter se s tem uvrsti v temeljnih načelih pesniškega ustvarjanja. Značilen stilizem *trepetajoče srce* se zdaj spremeni v *srce, ki poje, ali srce, ki zveni (Prebujenje, Duma)*. Simpatija, ki jo predstavlja podoba srca, postaja najbolj popolna oblika intuicije, v njej se združujeta notranji vzgon in vzvišena misel, zato je postala izvir gibanja in počelo resnične vsebine. V drugi fazi je Župančič svoje bivanje poistovetil z intuitivnim gledanjem, sedaj bo svoj obstoj povezal s simpatijo, ki se bo spremenila v novo resničnost in z novimi elementi utemeljila pesnikovo pot v središče vsega.

Župančič je že v pismih J. Regaliju premišljal o umetnosti kot jedru, ki ima ob imanentni umetniški avtonomnosti tudi postranske, od katerih omenja vzgojnost in navduševanje: »Ne odrekati se, ampak delovati, da bodo tudi mase uživale isto, kar vživaš ti, kar je potrebno k razvoju, zdra-

vemu napredku človeka... in pospeševati vse, kar pomaga človeku do višjega stališča (intelektualnega in materialnega), to mora biti naša naloga... in gledati moram, da se spopolnim kot človek.« V *Obiskih* je izjavil, da je izšel iz naroda, »in ker sem izšel iz naroda, čutim z njim in zanj. Narod je res najvišja instanca pri sodbi o umetnostni vrednosti pesmi, pa ne narod od danes, ampak narod bodočnosti — prihodnja stoletja naj sodijo«. V uredniškem programu *Ljubljanskega zvona* je 1916. leta pesniku naložil, da skrbi, »da naša duševnost ne zastane in ne osiromaši, nego se krepko nadaljuje in razvije«. Po njegovem je treba »hraniti živo tradicijo prejšnjih pokolenj, vzdrževati duševno enovitost svojega naroda ter mu vstvarjati za bodočnost kulturne vrednote, ki sem prepričan, da so silna gibala tudi vsemu delu navzven. Zakaj resna umetnost, resna literatura je bila in bo vedno v zvezi z življenjem in dobo, zajema — zavedno ali nezavedno — iz časa in njegovih zahtev«. Tu se je odprlo vprašanje kulturnega izročila (*Naša beseda*), zvestobe narodnemu bistvu (*Vprašanja*), značajske pokončnosti (*Joži Bercetu v spomin*) in vseh tistih lastnosti, ki naj bi pozitivno oblikovale družbeno resničnost. Leta pesniške tišine (po zbirki *V zarje Vidove*) so prinesla obračun (v pesmi z istim naslovom), v katerem se (neposredno pred letom 1941) slava asonira s slamo; v njem so tudi stihii popolnega odmika od storjenega: O, zdaj vidi, misli, sanje / metal v brezno je brezdanje, / mlade je zatratil dneve, / v zrak sejal je prazne pleve, / sproti jih je piš raznašal, / ni sledu za njimi. V novi luči se mu je dotodanje življenje razodelo kot: brez namena, brez pomena, brez spomina, brez imena. Kljub temu ga je »temna oblast«, kakor je v ciklusu *Manom Josipa Murna* imenoval svoj pesniški navdih, držala še naprej, zato je pesem znova postavil za vodnico svojega in družbenega življenja. Ponovno jo je omejil na inspirativne vzgibe velike tišine, popolne samote in družbene svobode, ki jih sprejema kot svoj življenjski delež (»brez tebe zame ni življenja« — *V tišino*). S tem se je dokončno izoblikovala tretja Župančičeva faza v gledanju na pesniško inspiracijo, ki jo najbolje označuje pojem *bivanjski položaj sestopa*.

Bolj kakor kdaj prej so se v tem času osredotočile Župančičeve prvine, ki so izražale entuziastično čustvo življenja in resničnosti. V središče zanimanja so stopili interesi človeške skupnosti, le-ti pa so razvijali in razširjali simpatijo za socialna dejstva svojega časa. Pesnik je spoznal, da ni dovolj svet samo razlagati in se tolažiti z vizijo idealne prihodnosti, temveč je predvsem treba svet spreminjati z neposredno dejavnostjo. Njegova družbena vizija se je s tem pripela na socialistični humanizem, praksa pa je prešla v napor, da v narodnem in človečanskem kolektivu razvije resnično človečnost in neponarejeno pristnost. Prej je iskal prebujanje duše iz sna samo na področju kulture, sedaj se je ustavil na konkretnih zgodovinskih dejstvih, v katerih je bilo omenjeno prebujanje izvedeno tudi v socialno-političnem dejanju. Misel se mu je samodejno ustavila ob zgodovinski dediščini kmečkih uporov, predvsem ob etičnem bistvu pojma *stara pravda* in ob integrativnem geslu puntarjev *le vkup uboga gmajna*. Oba pojma je vgradil v besedilo manifestativne in programske pesmi *Veš, poet, svoj dolg*.

V tem tekstu so bila že 1941. leta izrečena etična, narodna in socialna izhodišča narodnoosvobodilnega boja. Župančič se je izenačil z doživljanjem ljudi, ki so bili prepričani o svoji pravični stvari in so v tem prepričanju živeli v največji sreči. Splošna vznemirjenost, ki je bila označba časa, je bila

obvezujoča; nobena instanca ni mogla reči ne, pač pa je, če je želela ostati v stiku z narodno identiteto, celo morala krepiti želje, da si pri procesih, ki so bliskovito in organsko nastajali, zraven. Pesnikov intimni vgib v omenjeni pesmi je torej simpatija, udeležba, kar pomeni, življenje z drugimi, od katerih bodo šli mnogi v smrt, pa je izvir ekstatičnega doživetja sreče. Za Župančiča je slovenski upor očitno čudežen dogodek, ki potrjuje moč in modrost njegovega naroda (prim. pesem *Vprašanja*). Ta dogodek je z ene strani tako prvinsko nesvoboden kot naravni pojav, ki poteka po svojih notranjih zakonih, z druge strani pa v slehernem posamezniku zbuja občutek prav skrajne svobode. Človek, ki se udeležuje takega gibanja, je odvrzel breme vsakdanjih skrbi in tegob. Nastopil je čas, v katerem gre za življenje in smrt (sintagmi *zob za zob* in *glava za glavo*), tu ne štejejo več drobni pomisleki, ki so sicer utesnjevali življenje, in se ne pojavljajo oziri na podrejene koristi. Etnična skupnost in ljudje sploh si z vsemi silami prizadevajo za en sam cilj — za zmago, ki pomeni obstoj, v takem občutju pa se zdi življenje tako preprosto in pregledno, da se ne more pojaviti noben dvom, ki bi oslabil dejanje. Župančič je torej končal svojo temo pesništva s spoznanjem, da je za pridobitev življenja življenje treba založiti. S tem je položil temelje za narodnoosvobodilno poetiko, v kateri so bili zgodovina, umetnost in življenje eno in isto.

V

Beseda o temi pesništva in Župančičevem književnem nazoru bi se morala po tem, ko je opisana njena formacija, vprašati še po njeni genezi, vplivih in vzporednostih. To je samostojna primerjalno-raziskovalna tema, o kateri je na tem mestu mogoče dati samo nekaj opozoril, ki odpirajo probleme in odkrivajo njihove razsežnosti.

Župančič je, kakor kaže gradivo, v načelni opoziciji do celotne slovenske literarne tradicije in celo do nekaterih smeri v njemu sodobni književnosti. Pismo J. Regaliju (iz 1900. ali 1901. leta) je nedvomna aluzija na tisto narodnostno in družbeno usmeritev, ki jo je vidno zastopal A. Aškerc. Prva leta XX. stoletja so bila namreč označena z obnavljanjem nekakšnega nacionalizma. Take pobude so prihajale do izobraženih plasti meščanstva, ki jih je gnalo prizadevanje po konzervaciji nekdanjih vrednot. Iskanje specifičnih nacionalnih posebnosti in ustvarjanje nekakšne klasične (bolje: klasicistične) književnosti je na Slovenskem uresničeval predvsem A. Medved, z njegovimi prizadevanji pa je Župančič obračunal v *Obiskih*. Tu je odklonil kakršno koli tendenčnost v literaturi, omenjenega avtorja pa je razglasil za občana, ker se ne more z zanosom in v svobodnem poletu odtrgati od idejnih apriorizmov. Župančič je temeljni inspirativni vzgib našel v zanesenosti lastnega subjektivizma, s tem je radikaliziral neoromantično napetost med subjektom in objektom, hkrati pa je razsežnosti svoje lirike odprl za značilne procese, ki pripadajo ustvarjalni senzibilnosti XX. stoletja.

Na vseh ravneh človeške in pesniške dejavnosti, ki se jih loteva Župančičeva lirika, srečujemo subjekt, ki je v naprotju z objektivno resničnostjo. Objektivna resničnost ogroža enotnost in smisel življenja, ona uničuje subjekt, ki je nosilec idealnih vrednot, humanističnih pobud in socialnih dejanj. V Župančičevi liriki živi konflikt med grdo resničnostjo in idealnim posameznikom; ta konflikt je radikalno tematizirala ravno roman-

tika, iz njega pa je izviral celotna tradicija evropskega pesništva XX. stoletja. Ko Župančič prevzema in brani pesniška načela, ki jih je uvedla romantika, to pomeni, da sprejema in brani vlogo idealnega subjekta v grdi resničnosti. Ker je sleherni tekst tega opusa namenjen človeku in poslan v socialni prostor, bi omenjeni konflikt upravičeno lahko imenovali tudi spor človeškega posameznika s svetom, v katerem živi.

Župančičevo pesništvo torej tematizira dramo subjektivizma v sodobnem svetu. Ta drama je intenzivna in eksplicitna najprej v temi erosa, nato pa v temi pesništva, ki je, v skladu s pesnikovo vizijo, zadnji *residuum* avtonomnosti idealnega subjekta v svobodnem svetu. Eros in inspiracija imata v tej umetnosti transcendentalen in metafizičen smisel, oba sta moč, ki se uresničuje sedaj in hkrati omogoča vsakemu tudi udejanjanje v prihodnosti. Tema pesništva je še posebej obrnjena v življenje, želi delovati nanj, spremeniti njegov smisel in s tem postati poglavitna gibalna sila tako generične kot socialne eksistence. Omenjena tema v Župančičevi tematizaciji odkriva torej meje in možnosti subjektivizma, hkrati pa izpoveduje tudi razpoke v utemeljevanju njegove transcendence. Z minimalizacijo subjektivnega deleža, do katere je prišlo v sodobnih življenjskih razmerah, je ta tema še danes pozlačena z *auro* izginule ali zelene resničnosti, torej s premiso, ki sega v osrčje tistih sodobnih literarnih iskanj, ki so še povezana s klasično humanistično vizijo sveta in življenja.

Zgodbo o Župančičevi temi pesništva bi bilo treba nadaljevati z razčlenbo posameznih miselnih sestavin in lirskih prvencev. Takšna razčlenba bi razkrila, da je v temi vzpostavljena kontinuiteta s pesniškim izročilom, ki zajema renesansne, romantične in neoromantične izvire. Na spoznavni ravni bi raziskavo morali začeti pri Platonu in jo končati v estetiki simbolizma. Za probleme te vrste je prvenstveno pomembno le to, da Župančič iz izročila izbira samo tisto, kar v širšem pomenu besede ustreza neoromantičnim idejnoestetskim izhodiščem. Zlasti pomembna za ta kontekst so naslednja imena in tile problemi:

R. W. Emerson: Za tega ameriškega filozofa se Nemčija intenzivno zanima na prelomu stoletja (med 1894 in 1907), ko so v številnih časopisih in družtvih aktualizirane njegove premise o harmoničnosti vesolja, duši (*oversoul, Weltseele*), nasprotju med duhom ter bivanjem telesa in družbe. Obilno so ga prevajali, populariziral ga je tudi H. Bahr, skratka: v intelektualnem življenju je bil osrednji vzgon, ki naj bi s svojimi stališči omogočil toliko zeleno etično presnovo človečanstva.

W. Whitman: Emerson ga je ob objavi knjige pozdravil »na začetku velike življenjske poti«, ker je v njegovem delu odkril tisto »notranjo luč«, ki jo je sam nestrpnost iskal. Whitmanovi stihovi so govorili o prenovitvenem vzgonu, razločevali so z zanesljivostjo med dobrim in zlom, govorili o visoki poti pesništva, ki da ima skrivnostno moč delovanja, in opevali simpatijo, ki naj bi zavladala med ljudmi.

E. Verhaeren: Ta belgijski pesnik je idejni dedič Whitmanov; razkrival je zanimanje za človečnost, ki trpi in se bojuje, govoril o ekonomskih in političnih krizah, razodeval intenzivno energijo in udejanjal akcijo, kar je skupaj z njegovim realističnim lirizmom sugestivno delovalo na sodobnike.

R. Dehmel: Od nemških modernistov je za obravnavano temo najrazličnejši prav ta pesnik. Deloval je s svojo, novi senzibilnosti prilagodeno, predstavo Emersonovega pojma duše, v kateri je zaradi vizije močne in

avtonomne osebnosti tudi ta kategorija v svojih razsežnostih dobila več dejavne moči, volje in individualnih poudarkov.

H. Bergson: Župančičevo razmerje do tega filozofa je v osrednji fazi poglavitno vprašanje pesnikovega književnega nazora. V *Obiskih* je avtor *Dume* v zvezi s tem izjavil: »Zadnje mesece sem se pečal s francoskim filozofom Bergsonom, kateremu je princip življenja volja — on trdi, da človek nima uma zaradi spekulacije, temveč zaradi dela...«

M. Maeterlinck: Vplivno področje je v predstavi o duši, ki spi, o trenutnem prebujenju, ki razkrije pravo bistvo stvari, in v občutku strahu pred konkretnim življenjem.

Takšne vplive in vzporednosti bi lahko nizali še naprej (J. W. Goethe, V. Hugo, A. Schopenhauer, Ch. Baudelaire, P. Verlaine, P. Valery, L. N. Tolstoj, R. Wagner in mnogi drugi). Vse to pa bi samo krepilo temeljno značilnost, da gre za Župančičevo izbiro po sorodnosti, ki je v vsakem trenutku in na sleherni ravni samo potrjevala njegovo individualno izvirnost in subjektivno zasnovu.

Tema pesništva kot inspirativni izvir v Župančičevi liriki raziskovalcu torej razodeva izredno razvito doslednost, kar jo učvrščuje kot bistveno sestavino celote, hkrati pa jo v sklopu drugih razsežnosti dviga do pojavnosti, ki ga je mogoče spoznavati in s tem racionalno utemeljiti. Gre za posledico zavestne težnje, da pesnik tisto, kar želi sporočiti, to pa je izkušnja v zvezi s temo besednoustvarjalnega procesa, izreka v kontinuirani in koherentni obliki, v kateri sta tako poglavitna misel kot gibalna linija vedno dovolj eksplicirani in s tem logično transparentni. Ta logična ali zunanja doslednost raziskovalca lahko zavede, da se zadrži samo na površini, ne prodira pa v notranje bistvo pojavnosti, ki je pač edino relevantno za umovanje o obravnavanem problemu.

Pesništvo kot tema je namreč v Župančičevi poeziji središčno področje njegovih duhovnih doživljanj in stržen njegovega idejnoestetskega sporočila. Ta tema se sicer pojavlja v zvezi z drugimi temami (predvsem z erotično temo). Kljub temu pa ima le ona sama poseben položaj, ki ga druge tematske razsežnosti lahko samo spremljajo, ne morejo ga pa preseči. Tema pesništva je eksistencialni problem, ki sredi Župančičevega opusa stoji kakor iradiacijsko žarišče in udejanjanje posameznikovega transcendiranja, zato s svojo navzočnostjo vpliva na obliko in smisel vseh drugih eksistencialij. Župančič se ji je posvetil skrajno predano in jo je v polstoletnem razvoju preizkusil v raznih pogojih in različnih mogočostih. V le-teh so se posamezni poudarki spreminjali, ostala pa je enotna razvojna linija in ni prenehala intenzivnost refleksije. Posamezni trenutki te linije in stopnje te refleksije so vsebovani v pesniških besedilih, ki šele v medsebojni zvezi in v celoti sestavljajo nadvse dragocen *corpus separatum* Župančičeve in slovenske lirike XX. stoletja. V tej celoti je dovolj pogosto čutiti tudi, kakor bi dejal B. Magajna, dihal lepote z gornje steze. Za to lahko sklenemo, da je Župančič s temo pesništva dosegel spoznavno in lepотно visoko stopnjo ustvarjalnosti, katera je slovensko liriko obogatila z izredno resno miselno poezijo, zapustila pa je viden ris tudi v evropski književnosti zahodnega območja. V obeh je Župančičev delež pomemben, pomemben zato, ker je slovenski pesnik suvereno izpovedal procese, ki jih je teoretik G. Lukács formuliral takole: »Notranja pomembnost individua je dosegla zgodovinski vrh: ta ni več pomemben kot nosilec transcendentnih svetov, marveč nosi

svojo vrednost izključno v samem sebi, da, zdi se, da razne vrednote biti dobivajo opravičilo za svojo veljavo šele iz subjektivne doživljanosti, iz njihovega pomena za dušo individua«. Takšno lirično prestopanje mejá je Župančič ubesedil predvsem v temi pesništva, ki se je udejanila v skoraj popolnem liričnem kozmosu čiste notranjosti.



Ciril
Zlobec

Tudi k intimnemu Župančiču

Slovenska povojna literarna zgodovina — pravzaprav njen mlajši rod, ki je v krog svojih raziskav zajel tudi sočasno pesniško snovanje — je prav generacija, ki ji tudi sam pripadam, vsaj v njenih začetkih povezala, resda obzirno in brez večjih poudarkov, tudi z vplivi slovenske moderne. Sam menim, da gre v tem primeru za komaj dokazljiv, hkrati pa zelo posplošen vpliv in da je o kakršnihkoli opaznejših, zlasti idejnih vplivih, komaj mogoče govoriti. Konkretno rečeno bi to pomenilo, da je ta generacija občutila še največ bližine z intimnostjo Murna, prav ob Župančiču pa je spoznavala globlji razvojni razkol — na začetku občuten kot razhajanje — ki pa ga ne gre presojeti kot poseben odnos do Župančiča, ampak kot nelahko iskanje samih sebe v času in razmerah, ki so bile v temeljih drugačne, zato je bila kontinuiteta s tradicijo na ravni intimnega doživljanja mnogo bolj privlačna, naravna, kot na ravni ideje, sporočila, upesnjevanja visokih ciljev, kar vse je pri Župančiču tako neponovljivo oživljalo posebnosti tedanjega slovenskega časa, ko sta narod in pesnik tipala za svojo podobo, jo iskala, verjela in upala vanjo z usodno eksistencialno nujnostjo. Ta vera in to upanje sta bila tudi človeško in narodno etično načelo časa. Samó tako pojmovana eksistencialna etika, pogojena v čisto določenem trenutku slovenske usode, je lahko Župančiču navdihnila tragično samozavestne verze, kakršnih si danes ne more umisliti noben slovenski pesnik, tudi občutiti jih najbrž ne more:

*Nikdar ptič samoživ, nikdar!
Prevelika je tvoja perot,
presvetel očesa je tvojega žar,
in premajhen, preplah poskril se ti rod...*

Kot je po drugi strani iz iste etike rasla zamera javnosti — spomnimo se samo Kosovela — ob pesnikovem prav gotovo nehotenem odmiku od središča vsega živega po zbirki V zarje Vidove; v njej, v tej etiki, se je zgoščala žolčnost sicer razumljive kritike ob pesnikovi objavi eseja Adamič in slovenstvo itd.

Nič od vse te tragične pomembnosti ni moglo in ne more biti niti intimna niti družbena pogojenost generacij tega povojnega obdobja, ki je ob prizadevanju številnih in zvečine pomembnih peres tako jasno izjedkalo du-